

УДК 338.48
JEL Classification: L83, Z3

DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.14

Коркуна О.І.,
канд. екон. наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
Никига О.В.,
викладач кафедри туризму,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського,
Підвальна О.Г.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри аграрного менеджменту,
Вінницький національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК НАПРЯМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ СИСТЕМ

Korkuna O.I.,
cand.sc.(econ.),
assoc. prof. at hotel and restaurant business department,
Nykyha O.V.,
lecturer of tourism department,
Lviv State University of Physical Culture
named after Ivan Boberskii,
Pidvalna O.H.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
assoc. prof. at agricultural management department,
Vinnytsia National Agrarian University

INNOVATIVE DEVELOPMENT AS A DIRECTION OF FUNCTIONING OF REGIONAL TOURIST SYSTEMS

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність у сучасних умовах стала одним із найважливіших чинників, що визначають рівень економічного розвитку та, відповідно, становища держави в міжнародному співтоваристві. З переходом до постіндустріального суспільства економічні показники розвитку країни стали більше залежати не від сфери матеріального виробництва, а від сфери послуг, зокрема, її здатності створювати й реалізовувати різні нововведення. Найбільшого економічного успіху досягають країни, які надають велику увагу розвитку інноваційної сфери, що є основою створення нових наукових результатів. Отже, створення й ефективне використання результатів інноваційної діяльності нині є найважливішими передумовами динамічного розвитку економіки України, зокрема і її туристичної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль інновацій в економічній системі, аналіз інноваційного розвитку економіки є предметом дослідження багатьох науковців. Дослідженнями сутності інновацій в сучасному економічному розвитку на різних територіальних рівнях займалися багато як українських (А. Голод, Л. Горбач, В. Зайцева, І. Калганова, А. Кобук, Ю. Коновал, З. Пересунько, Н. Поліщук, О. Собко, В. Соловйов, А. Третяк, Л. Федоришина, П. Харів та ін.), так і зарубіжних (Ф. Бездудний, А. Вишняков, П. Друкер, С. Кисельова, О. Нечаєва, Б. Санто, Г. Смирнова, Й. Шумпетер та ін.) науковців.

Попри те, що проблеми інноваційного розвитку економіки загалом досить ґрунтовно досліджені, в окремих її сферах все ще не сформоване достатнє теоретико-методологічне підґрунтя управління інноваційними процесами. Насамперед, це стосується сфери обслуговування, зокрема туризму, де інноваційна діяльність має не лише динамічний характер, а й специфічні риси розробки, впровадження та просторової організації.

Постановка завдання. З огляду на це, метою дослідження є узагальнення концептуальних засад інноваційного розвитку туризму на регіональному рівні, виокремлення перспективних напрямів

інноваційної діяльності у функціонуванні регіональних туристичних систем України.

Виклад основного матеріалу дослідження. За Й. Шумпетером [21], інновація в буквальному сенсі означає впровадження наукового відкриття, технологічного винаходу. В широкому ж розумінні до інновацій належать процедури та засоби, за допомогою яких наукове відкриття реалізується в економічних нововведеннях. Тобто виникає необхідність у тих видах діяльності, які забезпечують упровадження ідей нововведення, а також формування системи управління цим процесом [14].

За охопленням сфер діяльності поняття «інновація» також має два трактування. За одним із них інновацію вважають комплексом всіх етапів життєвого циклу нововведення, починаючи із відповідних (причетних до досягнення кінцевого результату) фундаментальних досліджень. Інше враховує лише завершальні етапи цього циклу, що визначають освоєння і розповсюдження нової технології або нової наукоємної продукції [16].

Визначення, що ілюструють основні підходи до трактування поняття «інновація» в економічному сенсі, подані в хронологічній послідовності у табл. 1.

Таблиця 1

Основні підходи до визначення поняття «інновація»

Автор	Формулювання	Рік публікації
Друкер П. [22]	Особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в інших сферах обслуговування	1985
Санто Б. [15]	Суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій	1990
Бездудний Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаєва О.Д. [1]	Процес реалізації нової ідеї в будь-якій сфері життєдіяльності людини, що сприяє задоволенню існуючої потреби на ринку і приносить економічний ефект	1998
Харів П.С. Собко О.М. [18]	Результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок	2003
Шумпетер Й. [21]	Нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, мотивована підприємницьким духом	2007
Керівництво Осло (Рекомендації щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій) [9]	Введення у вжиток якого-небудь нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках	2010
Пересунько З.М. [12]	Введений у практичну діяльність результат інноваційного процесу, втілений у новому чи модернізованому продукті, методі, підході, принципі, що створюється для вирішення певного завдання	2013
Коновал Ю.В. [10]	Нововведення, яке в процесі впровадження в сферу діяльності призводить до поліпшення виробничого процесу, підвищення якості послуг, розвитку галузі, підвищення ефективності, економічних показників, зростання прибутковості, кращого положення на ринку, підвищення іміджу господарюючого суб'єкта	2014
Третяк А.М. Калганова І.Г. [17]	Процес або результат процесу, в якому використовуються частково або повністю результати інтелектуальної діяльності; або забезпечується випуск патентоспроможної продукції; і забезпечується випуск товарів (послуг), які за своєю якістю відповідають світовому рівню або перевищують його	2016

Джерело: узагальнено на основі вказаних джерел

Узагальнюючи проаналізовані підходи, можемо зробити висновок, що домінуючим є трактування інновації як процесу розробки нових ідей і пропозицій, що мають на меті покращення послуг, продуктів чи технологій. Інновація може охоплювати різні види економічної діяльності, а також є дієвим методом конкуренції на сучасному ринку.

На наш погляд, інновацію як процес краще ілюструє поняття «інноваційна діяльність», а просто «інновацією» доцільніше називати саме результат інноваційної діяльності, який і впроваджується в практику.

Інноваційна діяльність у регіоні може трактуватися як сукупність взаємозалежних науково-виробничих процесів, які призводять до появи, формування і використання системи нововведень у цілях проведення радикального оновлення виробничої системи території, що відбивається на життєдіяльності людини. Таким чином, прогнозування інноваційної діяльності не слід відносити виключно до прогнозування тільки науково-технічних змін виробничої системи та суб'єктів господарювання, а також до прогнозування лише технічного і технологічного розвитку регіону [13].

Водночас, акцентуючи увагу не лише на організаційно-економічному аспекті інноваційної діяльності, а й на її ролі в соціально-економічному розвитку територій, варто аналізувати категорію «інноваційний розвиток».

Інноваційний розвиток – це зміни, які спрямовані на оновлення та якісний ріст ефективності процесів або продукції, що супроводжується переходом на новий рівень системної організації. Основними підходами до вивчення сутності «інноваційного розвитку» є: предметно-технологічний, за яким інноваційний розвиток розглядається кінцевий результат наукової чи науково-технічної діяльності; функціональний, за яким інноваційний розвиток пов'язується із функціями створення, впровадження, поширення нововведень та реалізації інноваційних проектів [7, с. 19-22].

Водночас, як слушно зазначають окремі автори, інноваційний розвиток – це вдосконалення системи (об'єкта) на основі інновацій [3]. Наголошується, що інноваційний розвиток не може бути екстенсивним, оскільки «інновація» за своєю економічною суттю є результатом втілення нових знань [12].

Інноваційна діяльність у сфері туризму спрямована на створення нового або зміну наявного продукту, на вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, освоєння нових ринків, впровадження передових інформаційних і телекомунікаційних технологій та сучасних форм організаційно-управлінської діяльності [11].

Застосування інновацій у туристичній сфері спрямоване на формування нового туристичного продукту, надання унікальних туристичних послуг, застосування нових маркетингових підходів, використовуючи новітні техніки та ІТ-технології, що підвищить конкурентоспроможність туристичного продукту на національному та міжнародному ринках, призведе до появи нових видів туризму [8, с. 65-69].

До інновацій в туризмі відносять насамперед ті нововведення, які супроводжуються:

- відновленням та розвитком духовних і фізичних сил туристів;
- якісно новими змінами туристичного продукту;
- підвищенням ефективності функціонування інфраструктури туризму;
- збільшенням результативності управління, стійким функціонуванням і розвитком туристичної сфери країни;

– підвищенням ефективності процесів формування, позиціонування та споживання туристичних послуг;

- прогресивними змінами факторів виробництва;
- посиленням іміджу і конкурентоздатності туристичних підприємств [2, с. 44].

Узагальнюючи наявні підходи до аналізу інноваційної діяльності туристичних підприємств, А. Голод пропонує виокремлювати тур-операційні та технологічні інновації. Якщо технологічні інновації часто є новими лише для конкретного туристичного підприємства, а на ринку загалом мають уже певне поширення, то тур-операційні переважно розробляються та впроваджуються на окремих суб'єктах економічної діяльності і сприяють диференціації пропозиції туристичних послуг на регіональному ринку [4].

Л. Шимановська-Діанич серед основних напрямів інноваційної діяльності у сфері туризму виділяє такі:

– впровадження нових туристичних маршрутів, випуск нового туристичного та ресторанного продукту, надання нових готельних послуг тощо;

- застосування нової техніки і технологій;
- використання нових туристичних ресурсів;
- застосування нових способів і методів організації бізнес-процесу;
- відкриття нових напрямів і нових ринків збуту та інше [20, с. 105-109].

З огляду на багатоманітність інноваційної діяльності та системність об'єктів інноваційного розвитку на регіональному рівні, його доцільно аналізувати в межах концепції регіональних туристичних систем. За визначенням А. Голода, регіональна туристична система – це «складна, відкрита, частково саморегульована система, що формується під впливом туристичних потоків; складається із соціальної, ресурсної, інфраструктурної, організаційної, управлінської, науково-освітньої та інформаційної підсистем; основною метою функціонування якої є гарантування безпеки туризму в регіоні» [4, с. 96]. Структура регіональної туристичної системи відображена на рис. 1.

Варто зауважити, що інноваційний розвиток у такій системі є позаструктурним, оскільки охоплює усі її елементи. Однак можна виокремити основні «точки генерації» інновацій, якими є організаційна, науково-освітня та інфраструктурна підсистеми.

Для сфери обслуговування загалом нині характерним є скорочення тривалості життєвого циклу продуктів, ускладнення технологій, посилення загальних вимог до якості, зростання рівня персоналізації продукту, підвищення глибини проникнення в ланцюжок створення цінності для клієнта тощо. У цих умовах проявляється потреба скорочення ланцюжка «розроблення продукту – впровадження технологій – освоєння виробництва нового продукту – навчання персоналу». Творці

результатів інноваційної діяльності зацікавлені в максимальному скороченні термінів комерціалізації. Якщо передбачається, що результати інноваційної діяльності будуть передаватися в матеріалізованому вигляді, то може використовуватися така послідовність трансферу її результатів:

- 1) продаж туристичного продукту, в якому використані нові ідеї, принципи й процеси;
- 2) прямі інвестиції, які відкривають для учасників індустрії туризму нові ринки й створюють новий економічний ефект;
- 3) продаж ліцензій та тиражування інновацій (передача прав користування на запатентовані об'єкти).

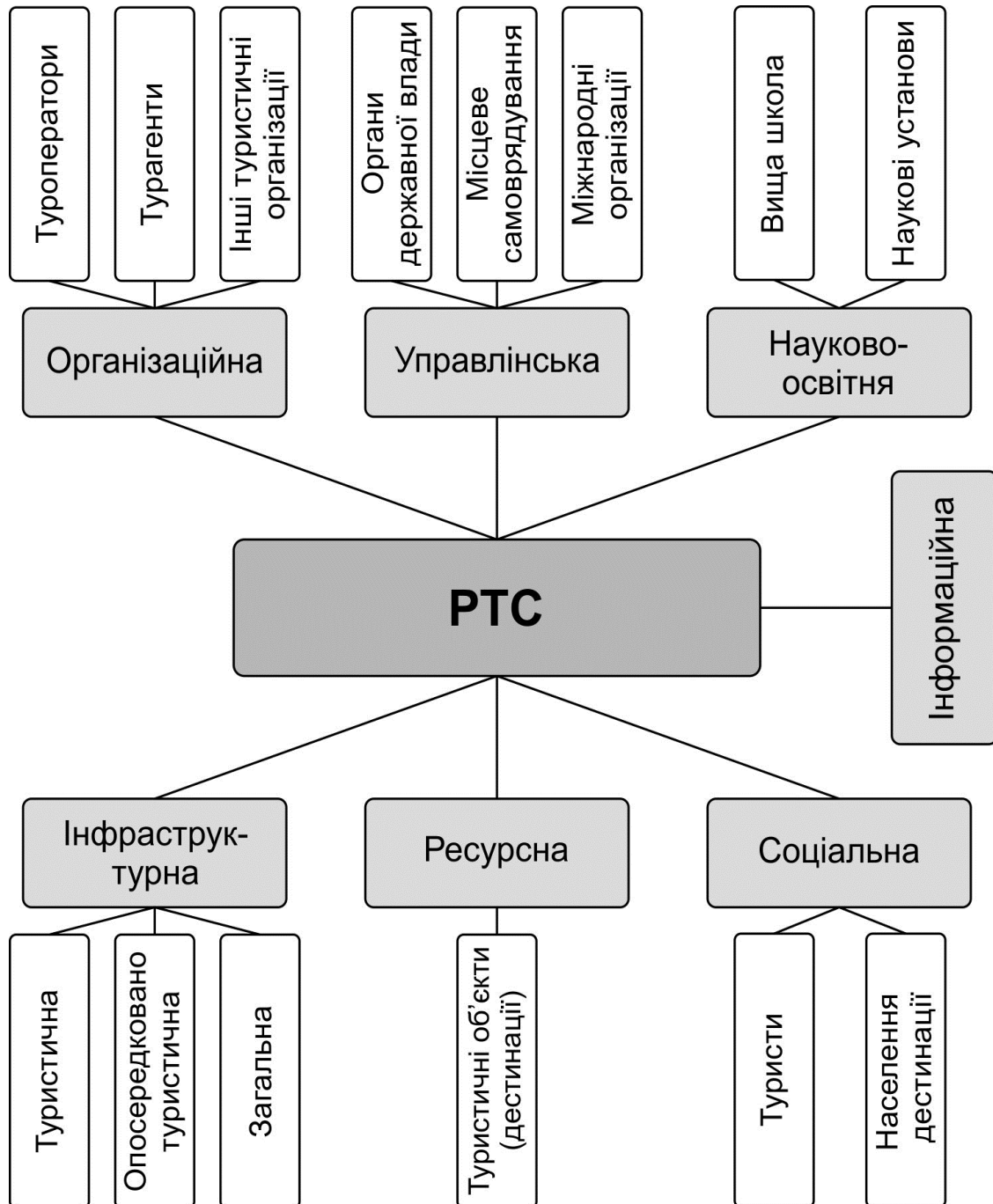

Рис. 1. Підсистеми регіональної туристичної системи та їх внутрішня структура

Джерело: [4]

На усіх етапах інноваційного розвитку його суб'єкти зазнають впливу сукупності факторів, серед яких інноваційний розвиток регіону (держави), особливості формування інноваційної інфраструктури, стан інноваційної діяльності на підприємствах, ефективність впровадження і використання інноваційних технологій.

Комплекс інноваційних факторів загалом зумовлює формування конкурентоспроможності конкретної регіональної туристичної системи, а отже, її місця у туристичному комплексі держави та на міжнародному туристичному ринку. Інноваційний розвиток формує загалом сприятливе соціально-економічне середовище функціонування туристичних підприємств, а також сприяє удосконаленню транспортної та іншої інфраструктури [5].

Аналізуючи інноваційну діяльність у сфері туризму на рівні підприємств, доцільно оцінювати вплив ширшого кола чинників, алгоритм оцінки впливу яких може мати такий вигляд (рис. 2).

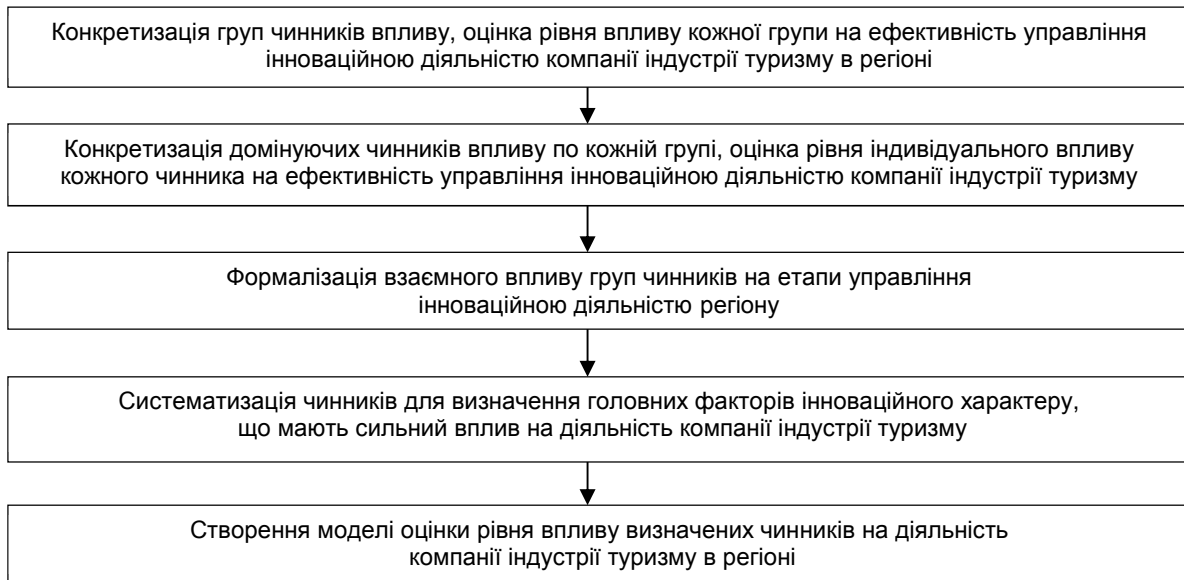

Рис. 2. Алгоритм створення моделі оцінки ступеня впливу різних чинників на ефективність інноваційної діяльності в регіоні

Джерело: [13]

Одним із ключових напрямів інноваційного розвитку регіональних туристичних систем є формування кластерів.

На думку науковців, кластерна модель розвитку туризму в регіоні має базуватися на принципах інтегративності, системності, ресурсорієнтованості, соціалізації, самоорганізації [5]. З огляду на основні положення концепції регіональних туристичних систем, виділяють сім стадій розвитку туристичного кластера:

1. Первинна (наявні лише потенційні туристичні об'єкти та ресурси, туристична діяльність не здійснюється).

2. Інформаційна (внаслідок інформаційного обміну між мешканцями території майбутніх дестинацій та представниками інших територіальних спільнот формується туристична привабливість потенційного кластера, з'являються перші відвідувачі).

3. Організаційна (у процесі зростання зацікавленості щодо відвідування туристичних ресурсів (об'єктів) території починається її організоване туристичне використання – включення до групових маршрутних турів та екскурсійних маршрутів, що реалізуються туристичними підприємствами).

4. Інфраструктурна (поява нових об'єктів інфраструктури, суб'єктів підприємницької діяльності, що спрямовані на задоволення зростаючого туристичного попиту, перетворення туристичної території на дестинацію).

5. Інституціоналізація (створення на базі дестинації організацій чи підприємств, що координують її туристичне використання, виконуючи управлінську функцію).

6. Кластеризація (залучення до обслуговування дестинацій підприємств та організацій інших видів економічної діяльності (освіта і наука, промислове та аграрне виробництво та ін.), розробка координуючими організаціями стратегічної документації узгодженої на регіональному та загальнодержавному рівні).

7. Мережоутворення (налагодження зв'язків із іншими туристичними кластерами у межах регіональної туристичної системи та поза нею, у т. ч. у формі транскордонного співробітництва) [4].

Варто також наголосити на синергетичному характері інноваційного розвитку туризму на регіональному рівні. Справді, як зазначає В. Чернікова, специфіка інноваційної діяльності в туризмі полягає в тому, що розробка окремих видів інновацій потребує спільних зусиль підприємств регіону та певної підтримки з боку місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, організація нової масштабної події, що забезпечує приплив туристів у місце її проведення, потребує

злагодженої роботи всіх зацікавлених учасників – як туристичних підприємств, так і владних структур [19]. Слід додати, що зацікавленим в ефективності інноваційного розвитку в широкому сенсі є і населення регіону, яке тим чи іншим чином залучене до туристичної діяльності. Водночас активний розвиток туристичної сфери призводить і до загострення соціальних проблем регіонів та дестинацій, що є важливими з огляду на проблеми гарантування безпеки туризму [6]. Отже, зважаючи на актуалізацію власне соціальних загроз розвитку туризму на регіональному рівні, зокрема в Україні, їх мінімізація також має бути одним із пріоритетних завдань інноваційного розвитку регіональних туристичних систем.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, інновації є важливим фактором і результатом сучасної туристичної діяльності. Інноваційний розвиток як пріоритетний напрям підвищення конкурентоздатності туристичних підприємств, дестинацій, регіонів та держав має складну структуру та системний характер. Основними напрямками інноваційного розвитку регіональних туристичних систем є формування інноваційної інфраструктури (зокрема, у вигляді туристичних кластерів), активізація інноваційної діяльності на підприємствах, підвищення ефективності впровадження і використання інноваційних технологій, ширше залучення управлінської та науково-освітньої підсистем до процесів генерування та підтримки інновацій.

Література

1. Бездудный Ф. Ф., Смирнова Г. А., Нечаева О. Д. Сущность понятия «инновация» и его классификация. *Инновации*. 1998. № 2-3. С. 3-13.
2. Використання інноваційних технологій в галузі туризму : монографія / Зайцева В. М. та ін. Запоріжжя : Дике Поле, 2015. 143 с.
3. Вишняков Я. Д., Киселева С. П. Эколого-ориентированное инновационное развитие национальной экономики. Москва : ЦНИТИ «Техномаш», 2009. 290 с.
4. Голод А. П. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 350 с.
5. Голод А. П., Іжевська О. П., Коркуна О. І. Кластерна модель розвитку індустрії гостинності регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4(21). С. 375-380. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/60.pdf (дата звернення: 10.02.2020).
6. Голод А. П., Федоришина Л. М. Соціальні проблеми організації міжнародного в'їзного туризму в Україні. *Сталій розвиток економіки*. 2019. № 1(42). С. 115-121.
7. Горбач Л. М., Кобук А. Л. Інноваційний розвиток у сучасному світі: основні підходи до вивчення. URL : http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_gorbach.htm (дата звернення: 11.02.2020).
8. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. № 7(172). С. 65-69.
9. Керівництво Осло. Рекомендації щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій. Київ, 2009. 163 с.
10. Коновал Ю. В. Економічна сутність поняття "інновація". *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Вип. 1(1). С. 336-341.
11. Новиков В. С. *Инновации в туризме*. Москва : Академия, 2010. 208 с.
12. Пересунько З. М. Теоретичні аспекти розвитку інноваційної теорії. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_39 (дата звернення: 10.02.2020).
13. Підвальна О. Формування механізму управління інноваційною діяльністю компаній індустрії туризму в регіоні. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 10. С. 107-113.
14. Поліщук Н. В. Державна підтримка активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2009. Вип. 2. С. 310-317.
15. Санто Б. Інновація як средство экономического развития. Москва : Прогресс, 1990. 295 с.
16. Соловійов В. П., Кореняко Г. І., Головатюк В. М. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 224 с.
17. Третяк А. М., Калганова І. Г. До питання про економічну сутність поняття інновацій та інноваційної діяльності у сфері землеустрою. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2016. № 3. С. 54-64.
18. Харів П. С., Собко О. М. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 184 с.
19. Чернікова В. І. Особливості інновацій у туризмі. *Вісник ДІТБ*. 2012. № 16. С. 89-94.
20. Шимановська-Діанич Л. М., Власенко В. А. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств та організацій споживчої кооперації України: теорія і практика : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. 341 с.
21. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту,

відсотка та економічного циклу. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

22. Drucker Peter Innovation and Entrepreneurship. Practice and principles. Collins, 1993. 293 p.

References

1. Bezdudnyi, F.F., Smirnova, G.A. and Nechaeva, O.D. (1998), "The essence of the concept of "innovation" and its classification", *Innovatsii*, no. 2-3, pp. 3-13.
2. Zaitseva, V.M. et al. (2015), *Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii v haluzi turizmu* [The use of innovative technologies in tourism], monograph, Dyke Pole, Zaporizhzhia, Ukraine, 143 p.
3. Vishniakov, Ya.D. and Kiseleva, S.P. (2009), *Ekologo-orientirovannoe innovatsionnoe razvitie natsionalnoy ekonomiki* [Environmental-oriented innovative development of the national economy], TsNITI «Tekhnomash», Moscow, Russia, 290 p.
4. Holod, A.P. (2017), *Bezpeka rehionalnykh turystychnykh system: teoriia, metodolohiia ta problemy harantuvannia* [Security of regional tourism systems: theory, methodology and guarantee problems], monograph, LDUFK, Lviv, Ukraine, 350 p.
5. Holod, A.P., Izhevska, O.P. and Korkuna O.I. (2019), "Cluster model of the hospitality industry development in the region", *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, Iss. 4(21), pp. 375-380, available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/60.pdf (access date February 10, 2020).
6. Holod, A.P. and Fedoryshyna, L.M. (2019), "Social problems of organization of international inbound tourism in Ukraine", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1(42), pp. 115-121.
7. Horbach, L.M. and Kobuk, A.L. (2017), "Innovative development in the modern world: basic research approaches", available at: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_gorbach.htm (access date February 11, 2020).
8. Davydova, O. (2015), "Features of innovation in the development of tourism industry in Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, no. 7(172), pp. 65-69.
9. Organization of economic cooperation and development (2009), *Kerivnytstvo Oslo. Rekomendatsii shchodo zboru ta analizu danykh stosovno innovatsii* [Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data], Kyiv, Ukraine, 163 p.
10. Konoval, Yu.V. (2014), "The economic essence of the concept of "innovation"", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, Iss. 1(1), pp. 336-341.
11. Novikov, V.S. (2010), *Innovatsii v turizme* [Innovations in tourism], Akademiia, Moscow, Russia, 208 p.
12. Peresunko, Z.M. (2013), "Theoretical aspects of the innovation theory development", *Efektivna ekonomika*, no. 7, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_39 (access date February 10, 2020).
13. Pidvalna, O. (2019), "Formation of the mechanism of innovative activity management in companies of the region tourism industry", *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, no. 10, pp. 107-113.
14. Polishchuk, N.V. (2009), "State support for the intensification of innovative activities of business entities", *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, Iss. 2, pp. 310-317.
15. Santo, B. (1990), *Innovatsiia kak sredstvo ekonomicheskogo razvitiia* [Innovation as a means of economic development], Progress, Moscow, Russia, 295 p.
16. Soloviov, V.P., Koreniako, H.I. and Holovatiuk, V.M. (2008), *Innovatsiinyi rozvytok rehioniv: pytannia teorii ta praktyky* [Innovative development of regions: questions of theory and practice], monograph, Feniks, Kyiv, Ukraine, 224 p.
17. Tretiak, A.M. and Kalhanova, I.H. (2016), "On the question of economic essence of innovation and innovative activity concept in the field of land management", *Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel*, no. 3, pp. 54-64.
18. Khariv, P.S. and Sobko, O.M. (2003), *Aktyvizatsiia innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv rehionu* [Activation of industrial enterprises innovative activity of a region], monograph, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 184 p.
19. Chernikova, V.I. (2012), "Features of innovations in tourism", *Visnyk DITB*, no. 16, pp. 89-94.
20. Shymanovska-Dianykh, L.M. and Vlasenko, V.A. (2010), *Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia rozvytkom pidpriemstv ta orhanizatsii spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy: teoriia i praktyka* [Organizational and economic mechanism of enterprises and organizations of consumer cooperation management in Ukraine: theory and practice], monograph, RVV PUET, Poltava, Ukraine, 341 p.
21. Shumpeter, Y. (2011), *Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidgotka ta ekonomichnoho tsykladu* [Theory of economic development. Research of profit, capital, credit, interest and economic cycle], Vyd. dim "Kyievo-Mohyl. akad.", Kyiv, Ukraine, 242 p.
22. Drucker, Peter (1993), *Innovation and Entrepreneurship. Practice and principles*, Collins, New York, USA, 293 p.